

ЗМІСТ

Від автора.....	2
ЧАСТИНА ПЕРША. ВИШИВАЛЬНІ ШВИ.....	3
Хрестиковий та інші поверхневі шви.....	3
Додаткові поверхневі шви.....	5
ЧАСТИНА ДРУГА. ВИШИТИ СОРОЧКИ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ.....	32
Сорочка жіноча, Чернігівське Полісся, Чернігівська область	32
Сорочка жіноча, Київське Полісся, Київська область	37
Сорочка жіноча, Житомирське Полісся, Житомирська область.....	42
Сорочка жіноча, Волинське Полісся, Рівненська область	46
Сорочка жіноча, Волинське Полісся, Волинська область	51
Сорочка чоловічя, Волинське Полісся, Рівненська область, Володимирецький, Сарненський райони.....	57
ЧАСТИНА ТРЕТЬЯ. ВИШИТИ СОРОЧКИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ.....	60
Сорочка жіноча, Західне Поділля, Тернопільська область, Борщівський район	60
Сорочка жіноча, Буковина, Чернівецька область	66
Сорочка жіноча, Закарпаття, Закарпатська область	71
Сорочка жіноча, Західне Поділля, Тернопільщина.....	75
Сорочка жіноча, Покуття, Івано-Франківська область, Городенківський район	79
Сорочка чоловічя, Галичина, Львівська область	84
ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА. ВИШИВАНКИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ І СХІДНОЇ УКРАЇНИ.....	87
Сорочка жіноча, Донеччина.....	87
Сорочка жіноча, Слобожанщина, Харківська область	91
Сорочка жіноча, Полтавщина, Гадяцький район	97
Сорочка чоловічя, Східне Поділля, Вінницька область.....	101
ЧАСТИНА П'ЯТА. ВИШИТИ СОРОЧКИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ І МОЛОДІ.....	104
Сорочка для дівчинки, Східне Поділля, Кіровоградська область.....	104
Сорочка для дівчинки, Покуття, Івано-Франківська область, Снятинський район	108
Сорочка дівоча, Північна Львівщина, Жовківський, Сокальський райони	112
Сорочка для юнака, Середнє Подніпров'я	116
Весільна пара: сорочки для наречених, Східне Поділля, Одеська область, Кодимський район.....	119
Сорочка дівоча, Східне Поділля, Одеська область, Кодимський район.....	120
Сорочка парубочча, Східне Поділля, Одеська область, Кодимський район	124

ВІД АВТОРА

Вітаємо вас, шановні читачі! Ви тримаєте в руках другу книжку з серії «Україна вишивана», започаткованої видавництвом Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». Мета цього проекту — ознайомити якомога ширше коло громадськості з красою української вишивки попередніх сторіч та її традиціями у різних регіонах України з тим, щоб долучити вишивальниць до відродження цього виду народних ремесел. У цій книжці, як і в попередній, представлені композиції вишивки сорочок, розроблені автором за кращими колекційними взірцями з музеїв і приватних колекцій. Матеріали структуровані блоками за етно-регіональною приналежністю і призначенням — для жінок, чоловіків, дітей і молоді. У другий розділ включено жіночі і чоловічі сорочки Українського Полісся, які відображають розмаїття червоних і червоно-чорних вишиваних орнаментів — від абстрактних до натуралістичних, рослинних, — та зміну їх традиційного побутування у напрямку зі сходу на захід Поліського краю. У третьому розділі подається група жіночих і чоловічих сорочок кількох етнорегіонів Західної України, відмінних за стилем, кольоровою гамою вишивки, орнаментальною структурою і змістом композицій, технологіями крою-шиття тощо. До четвертого розділу входять жіночі і чоловічі сорочки з кількох етнорегіонів Центральної і Східної України, які композиційно, колористично, технологічно відображають вишивальні традиції принаймні сторічної давнини. У п'ятій розділ виокремлено вишиті сорочки для дітей підліткового віку та молоді з різних регіонів України та включено весільну пару сорочок (для нареченої і нареченої), традиційних для Східного Поділля.

Композиції вишивки подаються у вигляді графічних моделей — спрощених схем, за якими можна вишивати і хрестиковими технологіями, і іншими поверхневими рахунковими швами. Саме завдяки цьому, сподіваємося, книжка стане у пригоді не тільки вишивальницям-початківцям, а й досвідченим майстриням. Кожний блок схем містить усі необхідні складові для відтворення вишивки сорочки у матеріалах — від загальної композиції до орнаментів і мотивів. Графічні матеріали доповнюються описом особливостей крою-пошиття автентичної сорочки та переліком швів і способів додаткового оздоблення елементів крою.

Майте користь і творіть із радістю й натхненням, шановні майстрині!

❖ ВИШИВАЛЬНІ ШВИ ❖

ХРЕСТИКОВИЙ ТА ІНШІ ПОВЕРХНЕВІ ШВИ

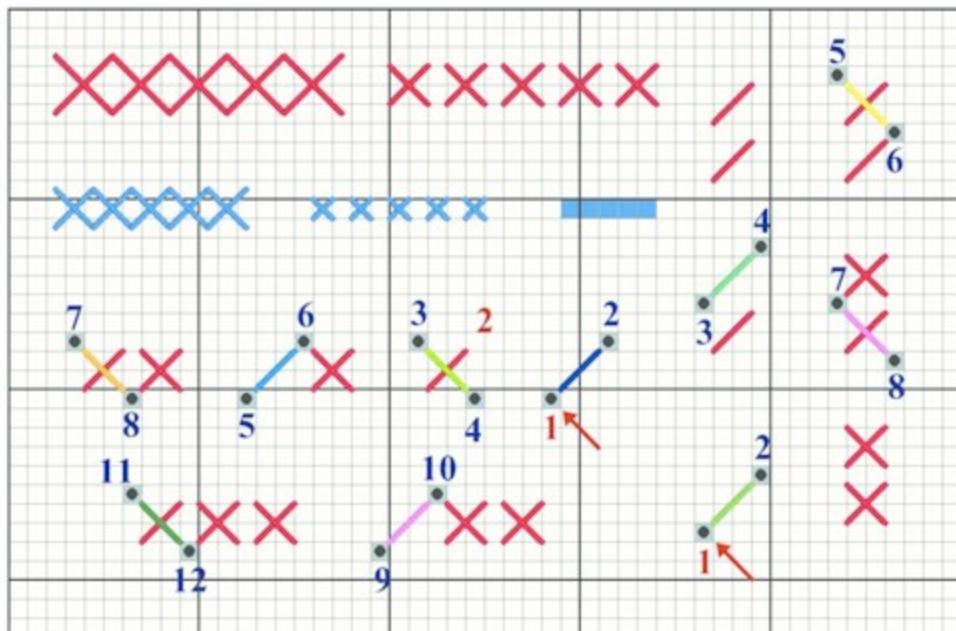
Найгарніші хрестикові сорочки, які можна по праву називати взірцевими і гідними відтворення, зазвичай вишивалися не тільки простим косим хрестиком, хоча саме він є основною технологією шиття. Вишивки доповнювались іншими поверхневими та мереживними швами, які збагачували їх, естетично покращували, розмежовували та обрамляли хрестикові орнаменти, акцентуючи їх розміщення у композиції, технологічно закріплювали й водночас прикрашали деталі крою сорочок: комірці, манжети, манишки тощо. Далі подано описи найпростіших поверхневих швів, які функціонально й естетично доповнюють включені у книгу сорочкові композиції, та наводяться схематичні ілюстрації алгоритмів їх виконання. Для цього використовуються детальні (пошовні) схеми, відмінні від спрощено-універсальних, що містять композиції вишивки сорочок і їх складові. На спрощено-універсальних схемах основною структурною одиницею є кольоровий квадратик, яким зображується модуль шва. Модуль шва — набір стібків, які формують завершений одиничний етап його виконання. Квадратиковий модуль на спрощено-універсальній схемі відповідає квадратній площині полотна, розміри якої і вид її заповнення (вид шва) майстриня може обирати самостійно. Скажімо, квадратиковий модуль на сітці-палетці може бути відтворений на полотні і хрестиком розмірами 2×2 , 3×3 чи будь-яким іншим числом ниточок набору полотна, і півхрестиком («колодками») з аналогічними розмірами стібків. Він може бути зашитим і качалочковою лиштвою (модулем качалочкового шва) з обраними параметрами, і штапиковим квадратиком тощо. Відповідно група з двох квадратикових модулів на схемі може відповідати швам на тканині, які покривають площу прямокутника. До таких належать різноманітні шнурочки, плетінки, косиці, зокрема ретязевий шов і шов «сосонка» чи «ялинка», тамбурний шов і різновиди ланцюжків та ін. На спрощено-універсальних схемах за потреби і доцільноті відрізками прямих, штрихами зображені елементи орнаментів і мотиви лінійчастої конфігурації, що виконуються так званими строчними швами — штапівкою, стебнівкою, іх поєднанням.

На відміну від спрощених схем, сітка-палетка детальних (пошовних) відтворює структуру полотна: вертикальні лінії сітки відповідають ниткам основи, горизонтальні — ниткам піткання. Шви на такій сітці зображені відповідно орієнтованими кольоровими відрізками прямих (горизонтальними, вертикальними, діагональними), рівними за довжиною величині стібків на полотні. З метою покращення читання пошовних схем, зокрема усунення такого явища, як накладання кінців двох суміжних стібків, затемнення точки спільного проколу кількох стібків тощо, вони зображені з деякими умовностями і спрощеннями. Найчастіше використовується такий прийом, як зображення стібків вкороченими відрізками, які не перетинають ліній сітки-палетки, а лише торкаються їх своїми кінцями. На полотні такий відрізок вишивается повним стібком, що охоплює відповідні нитки.

ШОВ «ПРОСТИЙ КОСИЙ ХРЕСТИК»

Простий косий хрестик — вид однобічного шва, який відноситься до групи поверхневих нашивних (глухих) технік, — технік вишивання без руйнування структури полотна. Модуль хрестикового шва утворюється накладанням двох рівновеликих діагональних стібків на квадратику полотна, а його багаторазовим повторенням (група модулів, масив модулів) вишиваються контурні і площинні візерунки та орнаменти. Естетичними і технологічними вимогами до шиття хрестиком є його виконання за однією з обраних методик покладання стібків та уникання довгих протяжок нитки з виворітного боку полотна. Стосовно першої вимоги слід зауважити наступне. При вишиванні контурів та невеликих за площею елементів візерунків рекомендують шити так, щоб верхні стібки всіх хрестиків мали одинаковий напрямок. Але нерідко для зашивання великих площин із естетичних міркувань цей напрямок може змінюватися на протилежний у кожному горизонтальному чи вертикалному ряді. І тоді утворюється додатковий поверхневий візерунок «сонкою», «розчохами».

Алгоритми (сукупність і послідовність операцій) виконання одиничного хрестикового модуля і його комбінацій у різноманітних групах та масивах різняться між собою. Останні доволі широко представлені в доступних для читачів популярних літературних джерелах, тому тут усі варіанти і способи шиття хрестиком не наводяться. Простий косий хрестик — популярний вид шва, він використовується для створення моно- і поліхромних орнаментів та їх композицій найрізноманітнішої форми і структури — від найпростіших абстрактних до найскладніших натуралістично-художніх. Хрестиковою вишивкою

Шов «Простий косий хрестик»: зображення на схемах та послідовність виконання.

(хрестикуванням) оздоблюються вироби різного призначення — одягового, інтер'єрного, комбінованого. Переваги цього способу вишивання полягають у тому, що він доволі легкий у виконанні, універсальний безвідносно до складності орнаментів (ним можна зашивати будь-які контурні та площинні форми), практичний (відсутні довгі стібки, відповідно провисання і висмикування ниток вишивки у процесі експлуатації виробів), додатково закріплює структуру полотна (перешиває площину полотна дрібними діагональними стібками, запобігаючи її деформації) тощо.

На малюнку ліворуч угорі — ідентичне та спрощене (вкороченими стібками) зображення на пошовних схемах фрагмента горизонтальної стрічки червоного кольору, вишитої простим косим хрестиком із розмірами модуля 3×3 нитки. Під ним (другий ряд, блакитний колір) — ідентичне і спрощене зображення на пошовних схемах фрагмента горизонтальної стрічки, вишитої простим косим хрестиком із модулем 2×2 нитки та умовне позначення цього фрагмента на універсально-спрощених схемах за допомогою квадратикових модулів. Третій і четвертий ряди ліворуч: покровові схеми виконання горизонтальної групи з трьох хрестиків розмірами 3×3 ниточки (позиції 1—12). Вишиванняться за одним проходом справа наліво, проте напрямок шиття може бути і протилежним. Переход від одного хрестика до іншого з вивороту відбувається по нижній горизонталі з частковим накладанням стібків.

Два вертикальні ряди на малюнку праворуч: покровові схеми виконання вертикальної групи із двох хрестиків розмірами 3×3 ниточки (позиції 1—8). Вишиванняться знизу догори (позиції 1—4) і назад, згори донизу (позиції 5—8), у два етапи. З вивороту горизонтальні переходні стібки суміжних хрестиків накладаються.

Тут і далі, якщо не зазначено інше, непарними цифрами позначені точки виколювання голки з вивороту на лицьо, парними — вколювання з лиця на виворот полотна. Кожний новий стібок на етапі його виконання зображується іншим кольором, по завершенні операції — основним. Початок процесу вишивання відмічено стрілочками.

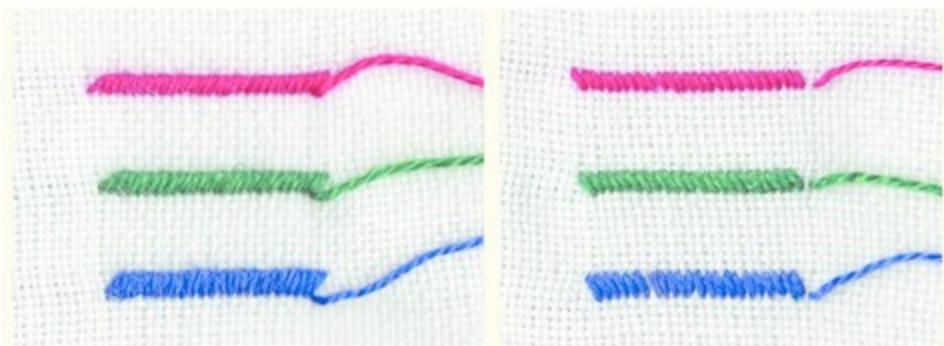
ДОДАТКОВІ ПОВЕРХНЕВІ ШВИ

Додаткові до хрестикового поверхневі шви, які активно і широко вживалися майстринями у якості оздоблювальних і технологічних при виготовленні одягових виробів, у різних регіонах України мали різні народні назви. Та й у літературних джерелах вони можуть трактуватися по-різному, тому щоразу при їх використанні виникає потреба домовлятися, що розуміється під назвою певного шва і технологією його виконання. Нижче подаються описи групи найпростіших поверхневих оздоблювальних швів та рекомендації з їх виконання, напрацьовані автором на основі власного досвіду.

ШВО «ШНУРІВКА» («ШНУРОК», «ШНУРОЧОК»)

Шнурівка — це різновид горизонтального/вертикального поверхневого шва з висотою/шириною модуля прямокутної форми, більшою за 1 нитку набору

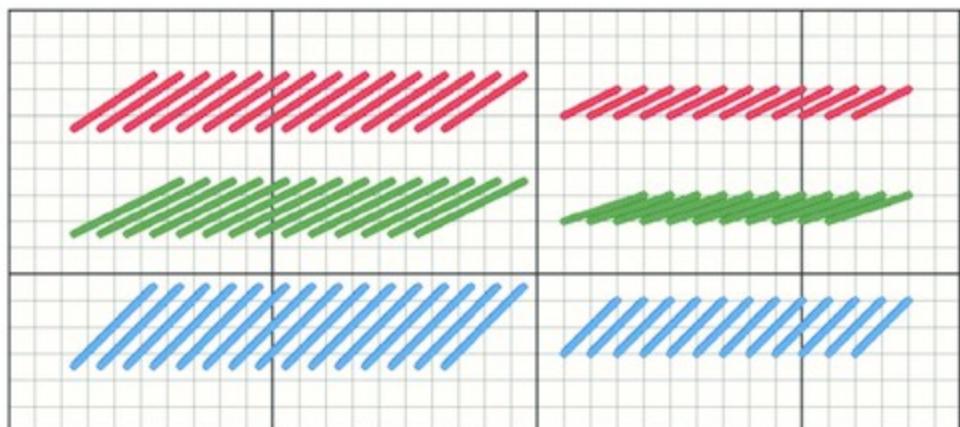
полотна (зазвичай 2—3 нитки), та рівномірним зміщенням стібків відносно одне одного на 1—2 нитки вздовж ряду, як це зображенено на малюнку.

Фрагменти прямих стрічок, виконаних швом «шнурівка»: ліворуч — лицьовий бік вишивки, праворуч — виворітний.

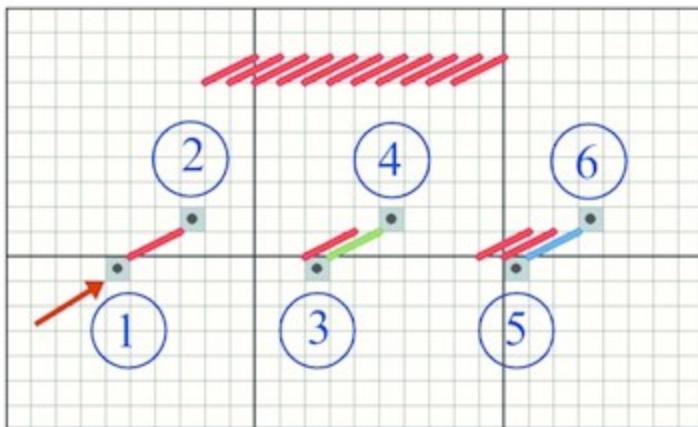
Угорі шов із модулем 3×2 нитки, по центру — 4×2 нитки, внизу — 3×3 нитки набору основи/піткання відповідно.

Горизонтальна шнурівка формується скісними взаємно паралельними стібками, прокладеними через 1—2 нитки основи полотна, вертикальна — піткання. Крок зміщення стібків добирається так, щоб шиття було щільним, без просвітів. Часто для надання шву рельєфності, об'ємності шнурівка виконується з підкладом (підстеленням): спочатку вздовж ряду довгими стібками закріплюються нитки підкладу, а потім поверх них прокладається основний шов. Як самостійний вид шиття шнурівка використовується рідко, переважно її застосовують у комбінаціях з іншими вишивальними швами для виокремлення, підкреслення, довершення останніх, нею виконують розмежування довгих країв орнаментів та їх обрамлення, тобто шиють покрайки та береги.

Шов «шнурівка»: приклади ідентичного, повного (ліворуч) та спрощеного (вкороченими стібками, праворуч) зображення на детальних схемах «шнурівки» з різними розмірами модулів.

Угорі 3×2 нитки — набором на голку скісних стібків на 3 нитки основи $\times 2$ нитки піткання полотна. По центру з модулем 4×2 нитки, внизу — 3×3 нитки.

Шнурівка: зображення на схемах і послідовність виконання.

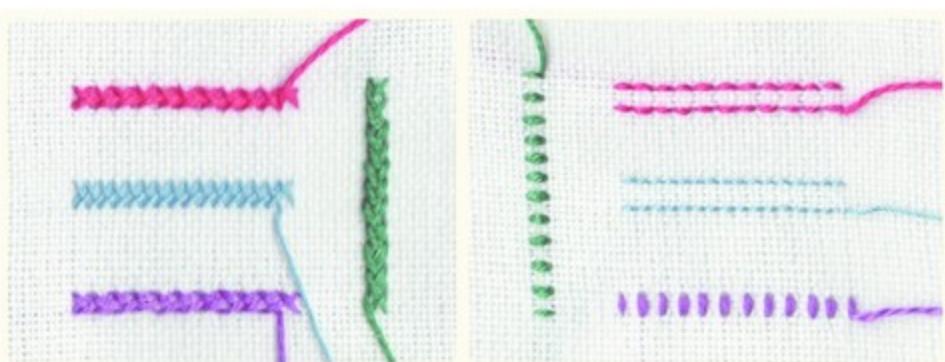
Угорі — спрощене зображення фрагмента шва шнурівкою з розмірами модуля 3×2 нитки та відносним зміщенням стібків уздовж ряду на 1 нитку основи. Під ним — схематична ілюстрація покрокового виконання фрагмента з трьох модулів цього шва (позиції 1—6), вишиванняться зліва направо за один прохід.

ШОВ «РЕТЯЗЬ»

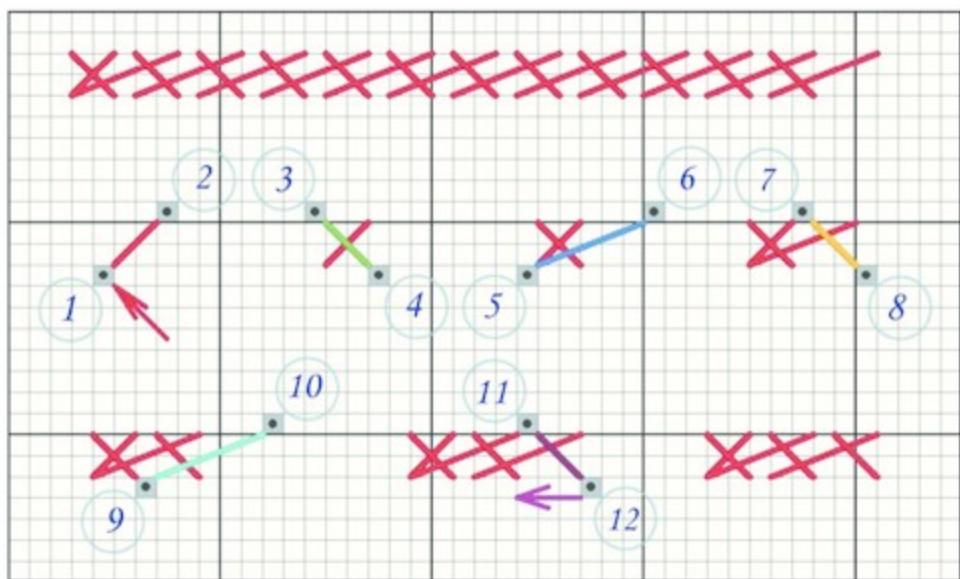
Ретязь — це різновид хрестикового шва, модуль якого утворюється двома різновеликими скісними стібками на прямокутній ділянці полотна. Один стібок довший, другий — коротший (за однакової їх висоти). Шов зображенено на малюнку далі. Наприклад, модуль горизонтального шва «ретязь» на основі простого косого хрестика розмірами 3×3 нитки складається з першого скісного стібка довжиною 6 ниток основи та висотою 3 нитки піткання і другого діагонального, який має виміри 3×3 нитки відповідно. Орнаментальна стрічка формується послідовним і завершеним набором таких модулів у напрямку зліва направо з перекриттям — накладанням їх площ.

Горизонтальні шви на малюнках угорі і внизу та вертикальний шов праворуч мають розміри модуля 6×3 нитки, горизонтальний шов по центру — 2×4 нитки. Верхній фрагмент (червоний колір) вишигтий за першим способом — перехідні стібки з вивороту утворюють дві паралельні горизонтальні прямі без проміжків між стібками. Подібний за виглядом лицьового боку і рівний за модулем до нього нижній фрагмент (бузковий колір) вишигтий за другим способом — із вивороту взаємно паралельні перехідні стібки орієнтовані вертикально і попарно накладаються, крок між здвоєнимиарами рівний величині перекриття площ модулів.

Угорі на схемі — спрощене зображення фрагмента горизонтального шва «ретязь» із розмірами модуля 6×3 нитки. Під ним — покрокові схеми виконання

Фрагменти прямих стрічок, виконаних швом «ретязь»: ліворуч — лицьовий бік вишивки, праворуч — виворітний.

Шов «ретязь»: зображення на схемах і послідовність виконання.

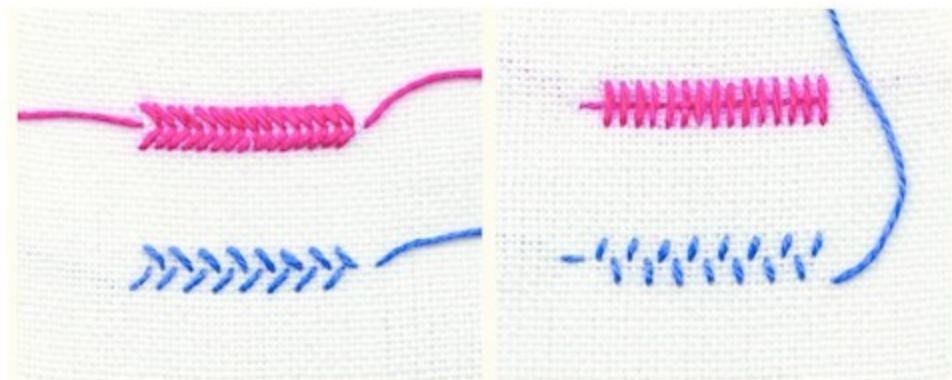
початкового, підготовчого (позиції 1—4) і двох базових, основних (позиції 5—12) модулів шва за першим способом, вишивается зліва направо.

Перехід до кожного наступного модуля відбувається після повного завершення попереднього. Вишивання первого у ряді базового модуля виконується поверх підготовчого хрестикового з рівновеликими діагональними стібками. Розміри стібків базового модуля можуть варіюватися, добиратися довільно, з різним співвідношенням, але довжина накладання — перекриття площ суміжних модулів у ряді завжди має бути рівною довжині короткого стібка. Ретяз використовується переважно як допоміжний оздоблювальний шов для розмежування орнаментів у композиціях та завершеного оформлення їх довгих країв. Ним

можна вишивати і вертикально орієнтовані відносно вимірів полотна стрічкові ряди — «кіски». Варто додати, що така ретязева стрічка шиється згори донизу.

ШВИ «СОСОНКА» І «ЯЛИНКА»

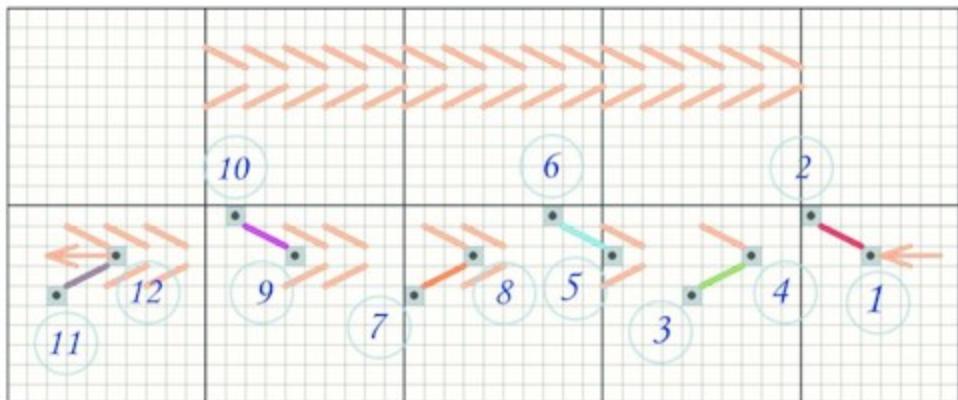
Сосонкою називається різновид стрічкового поверхневого шва, модуль якого складається з двох рівновеликих антисиметричних скісних стібків з однією спільною точкою проколу та двома іншими, рівновіддаленими від неї, і покриває прямокутну ділянку полотна. Шов та алгоритм виконання зображені на малюнку внизу. Спільна для пари стібків точка, місце спільного проколу голки, є початковою для першого стібка і кінцевою для другого. Два інших проколи, що утворюються в кінці першого стібка та на початку другого, для горизонтального шва розташовуються на одній вертикалі, для вертикального відповідно — на одній горизонталі. Виміри модульного прямокутника, наприклад, для горизонтального шва сосонка з величиною стібків 3×3 нитки (3 нитки набору основи полотна і 3 нитки набору по пітканню), становлять 3×6 нитки відповідно. Таким чином модуль горизонтального шва сосонкою за довжиною рівний довжині стібка, а за висотою — сумарній висоті двох стібків. Стрічковий шов сосонкою формується послідовним і завершеним набором таких модулів уздовж центральної осі симетрії — прямої, що з'єднує спільні для кожної пари стібків точки проколу, — через рівні проміжки (крок шва) з частковим накладанням їх прямокутних площ, тобто з рівновеликим зміщенням пар стібків. Він може мати як горизонтальну (переважно), так і вертикальну орієнтацію. Крок шва обирається залежно від того, якого візуального ефекту бажано досягнути при його використанні — густого шиття у вигляді двох суміжних антисиметричних валиків зі скісних стібків, чи розрідженого.

Фрагменти горизонтальних стрічок, виконаних швами «сосонка» (вгорі, червоний колір) та «ялинка» (внизу, синій колір): ліворуч — лицьовий бік вишивки, праворуч — виворітний.

На малюнку — параметри модуля первого шва («сосонка») 3×6 нитки, розміри стібків 3×3 нитки, крок зміщення модулів рівний кроku взаємного зміщення пари стібків і становить 2 нитки основи полотна. Розміри модуля другого шва («ялинка») 5×6 ниток, розміри стібків 3×3 нитки, крок взаємного зміщення стібків становить 2 нитки основи полотна, завершених модулів шва — 4 нитки основи.

Шов сосонка зображенено на наступному малюнку. Він виконується за один прохід у напрямку зліва направо (або навпаки, як кому зручніше) комбінованим способом прокладання стібків — «перед голку» і «позад голку». Перший стібок прокладається за першим способом, другий — за другим. По завершенні етапу відбувається перехід до наступного суміжного модуля. З виворітного боку полотна переходи між стібками горизонтальної сосонки утворюють стрічку з вертикальних, рівновіддалених на крок шва стібків із висотою, рівною висоті модуля. А переходи між суміжними модулями у стрічці — неперервний ряд горизонтальних стібків, рівних кроku шва. Сосонка використовується переважно для прямолінійного або рамкового окреслення орнаментів, тобто як орнаментальна покрайка.

Шов «сосонка»: зображення на схемах і послідовність виконання.

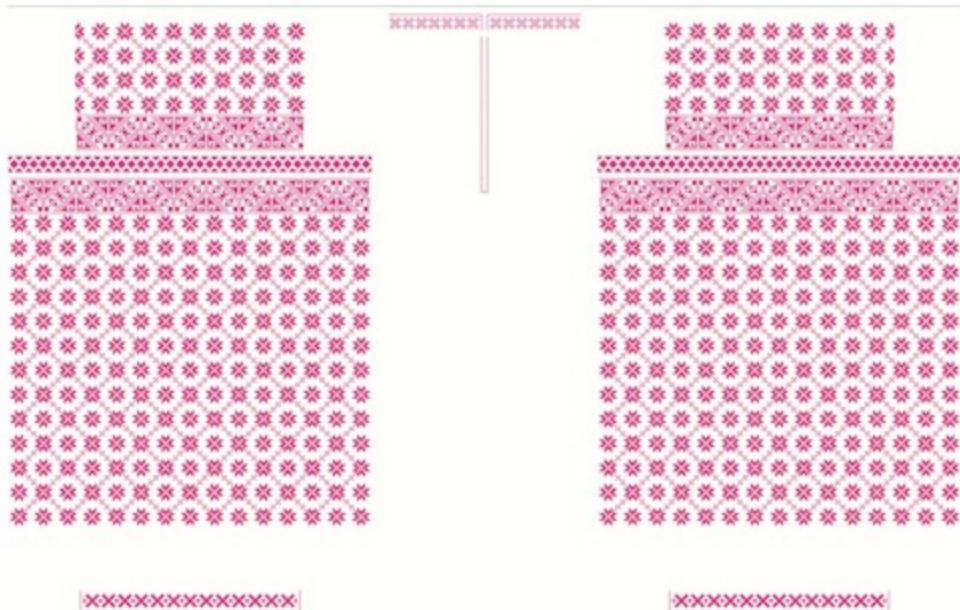
Угорі на малюнку — спрощене зображення на схемах фрагмента стрічкового горизонтального орнаменту, виконаного швом «сосонка» з розмірами модуля 3×4 нитки та кроkom шва у 2 нитки основи полотна. Під ним: схематична ілюстрація послідовності виконання фрагмента з трьох модулів цього шва (позиції 1—12) у напрямку справа наліво.

Ялинкою (зустрічаються й інші назви шва, наприклад, «смерека») називається різновид стрічкових поверхневих швів, модуль яких формується двома рівновеликими скісними стібками, орієнтованими антисиметрично відносно однієї зміщенії відстані від стібків. На відміну від спорідненого шва «сосонка», тут скісні стібки не мають спільної точки проколу. Параметри шва (розміри стібків і крок їх взаємного зміщення) обираються довільно, у стрічкових рядах модулі швів можуть частково накладатися.

У верхньому ряді ліворуч спрощене зображення фрагмента стрічкового шва ялинкою з параметрами модуля 5×6 ниток, розмірами стібків 3×3 нитки, рівновіддалених на 2 нитки основи полотна та загальним кроkom шва (zmіщенням між модулями), рівним 4 ниткам. Праворуч і під ним (другий ряд) схематичний алгоритм виконання фрагмента з трьох модулів цього шва за способом одного проходу (позиції 1—10) у напрямку справа наліво. Нижче — алгоритми вишивання фрагмента з трьох модулів зазначеного шва за двопрохідним способом (позиції 1—12). Перший прохід (позиції 1—6) виконується справа наліво, другий

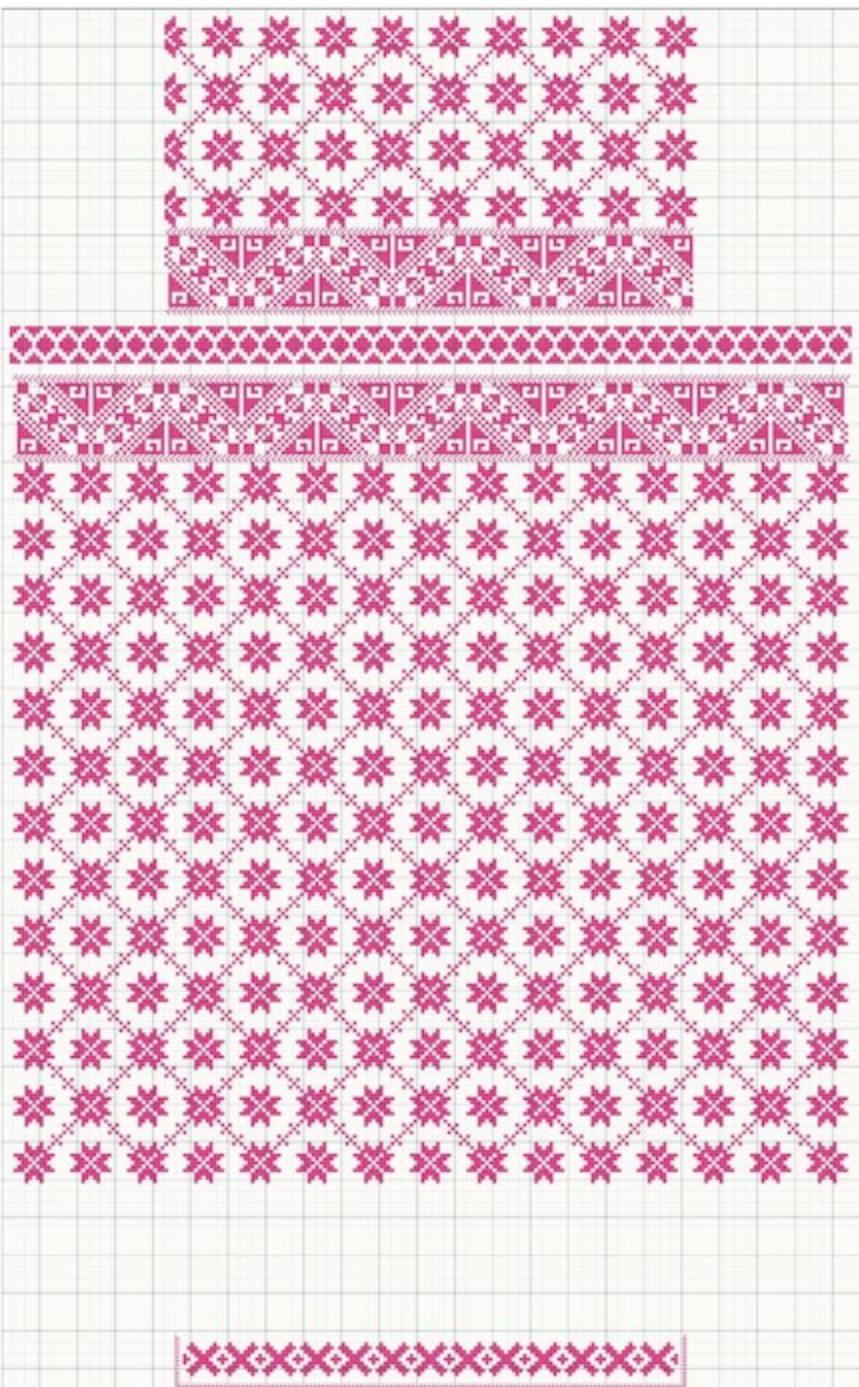
❖ ВИШИТИ СОРОЧКИ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІСЯ ❖

СОРОЧКА ЖІНОЧА, ЧЕРНІГІВСЬКЕ ПОЛІСЯ, ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Загальна композиція вишивки.

Автентична сорочка з приватної колекції, орієнтовно кінець XIX — початок XX ст., виготовлена за традиційним народним кроєм. Вона довга і широка, станок кроєний у 3 пілки полотна, з'єднані між собою симетричними швами: один — по центральній вертикалі пілочки, два — на спинці. Дуже широкі рукави з відрізними уставками, що вшиваються основою між деталями станка (пілочкою і спинкою), по пітканню останніх. З нарукованою пілкою уставка змережується вручну чернігівською розшивкою «шеляжок». Нижні зразки рукавів густо рисуються стягуванням на нитку і вшиваються у невисокі манжети. Верхні зразки станка — уставок призбируються аналогічно до розмірів вирізу горловини і вшиваються у комір-стійку. На схемах орнамент змережування зображені умовно спрощено. Досвідчені майстрині зможуть за ним відтворити справжню розшивку, інші — вишити її імітацію хрестиком чи такими поверхневими швами, як набивання, качалочка тощо.

Композиція нарукавної вишивки, правий рукав.